

وشيار ئهمهد ئوسود

دارمانى هونەرى مەقام و سەلمىنەوه لە پىرۆزىيەگانى

بەيات.. حىجاز.. سىگا.. راست.. چوارگا.. حوسىنى.. نەهاوهند

مەقامى كوردى گەشتۆتە ئاستى دارمان و لە تووناچوون
نەزىك بۆتەوه، بىگومان ھۆكارگەلىك لەپشت ئەم دارمانەدايە و
دەھىنى لىرەدا شەنوكەوێكى بكەين.. بەر لەوھش دەخوام
بەچەند ئامازەيەك لەم هونەرە بدوێم.

لەمىژووى كۆنەوه گۆرانى كوردى لەبۆتەى مەقامدا قەتەس
كراوه، ئەمەش بەو واتايە نىيە كە رىتم بەرجەستەى
گۆرانىيەكان نەبوو، بەلكو زۆرتەين بايەخى دەنگبەزان
لەسەر مەقام بوو.. دىرۆكى مەقام لەكوردستاندا رابردوويەكى
ھىندە دوورى ھەيە كە نەتوانىن سەرەتاكەى دەستنىشان
بكەين، لەم رۆووە بۆچوونى جوداوازگەلىك زۆرن، بەلام
زۆرىنەى بۆچوونەكان، زياتریش پىسپۆر شارەزايانى ئەم
بوارە، بۆ دوورتر لە ھەزار سالى دەگەرێنەوه، جگە لە مەقامى

(ھىجران) كە لىقكە لە مەقامى سەرەكىي (بەيات) و مامۇستا عەلى مەردان داھىنەرىيەتى، بۇ سەرجمە مەقامە كوردىيەكانى دىكەي وەك (ھۆرەو سىياچەمانەو مەسنەوى و ھەيران و لاوك و ئەللاوھىسى و ئاى ئاى و خاوكەرو قەتارو شوورو شووشتەرو خورشىدى و ئەلۋەن و .و.و.) سەرچاۋەيەكى باۋەرىپىكراۋو ستانداردەمان نىيە سەرەتاي دروستبۈونىانمان بۇ دەستنىشان بىكات، بەبۇچۈنى من ئەمە زىندووترىن بەلگەي رەسەنبۈون و كۆنىيەنە.

ئەۋەى دەھىننى سەبارەت بەبايەخى مەقام بىخەينە بەرباس، ناۋەپۇكە زانستىيەكەيەتى كە بەرامبەر ھەوت تۆنەكەي موزىك، ھەوت مەقامى سەرەكىي ھەن، جگە لەو ھەوت مەقامە (بەيات.. حىجاز.. سىگا.. راست.. چوارگا.. حوسىنى.. نەھاۋەند) دەيان مەقامى دىكە دەبنە لق و ھەر كۆمەلە لىقكىش توخمى يەك لە مەقامە سەرەكىيەكانن.. بۆيە من وايدەبىنمەۋە دووركەۋتەۋە لە مەقام و، زىاترىش لە مەقامە سەرەكىيەكان، دووركەۋتەۋەيە لە زانستى موزىك، يان لانىكەم ھۆكارىكى كارىگەر دەبىت لە كزبۈونى گۈيى مۇسىقايى ھونەرمەند، بەتايبەتەش ھونەرمەندى دەنگبىژ، بۆيە ئەگەر تۆزقالتىك لەو دەنگبىژانە وردىنەۋە كە بەبى زانىارىي لەسەر مەقام گۇرانى دەچرن، ئاشكرا ھەست پى دەكەين كە زۆرىنەيان خاۋەن دەنگى ناكامل و پى كەموكۈرىن، مەبەستەم ئەۋە نىيە پىۋىست بى لەسەر ھەر دەنگبىژىك مەقامبىژىش بىت، بەلكو زىاترى مەبەستەم شارەزابوونە لە پەيزەي مەقامەكان و ناسىنەۋەيان، ھەوت تۆنەكەي موزىكىش بۇ دەنگبىژان لانىكەم پەيوەست دەبىت بە مەشقىپىكرەنى دەنگ لەسەر تۆنەكان (سۆلفىچ)، لەگەلدا پىۋەست دەبىت بە تۆن و ميانە دەنگىيەكان لەنئو ھەوت مەقامە سەرەكىيەكەدا.

لەئىستادا ھونەرى مەقام پەراۋىز خراۋە، منىش وايدەبىنمەۋە ئەم پەراۋىزخستەنە دوو دىۋى ھەبىت، لەدىۋىكدا چەرخى خىراۋ گلۇبالىزم بەھۆكارى سەرەكى دەبىنم، بە دىۋەكەي دىكەشىدا، ھىشتەنەۋەي مەقام و شىۋازە مەقامىيەكانە لە فۆرپە كۆن و سوۋاۋەكەيدا، ئەمەشيان واىكردوۋە بەھونەرىكى كۆن و بەسەرچۈۋە بخوئىنرىتەۋە، كە لە راستىشدا خاۋەن ئەم بۆچۈۋانە بەھەقدار دەبىنم، لانى كەم لەبەر ئەۋەى دەگمەنن ئەۋگەنجانەى خۇيان لەقەرەى ئەم بۈارە دەدەن و، زۆرتىن رىژەي پىرەكانن تا ئەم دەمەش خستۈۋىانەتە بەر بايەخەۋە.. بۆيە دەخۋازى لەسەر ھەردوۋ دىۋەكەش بۈەستىن.

كىشەى مەزنى ئىمە لەم بۈارەدا، ئەۋ پىرۆزىيەكە بەبالى مەقامدا بىراۋە، پىرۆزىيەكە كە تائەم دەمەش واتاۋ مەبەستەكەى نەزانراۋە، ھىندە نەبىت ھەر مەقامىك رىچكە و شىۋاز و ميانەكانى خۇي ھەيە و تائىستا بەبەرگى يەك شىۋە گۈتن داپۇشراۋە.. لەراستىدا ئەۋەى بە

پیرۆز دهكریت و بۆته ئاستهنگ له بهردهم گهشهپێکردنی، زیاتر ئهو دهقه شیعریانهیه که مهقامهکانی لهسهر دهگوتری.. بهنمونه: تا ئهم دهمهش گوئیستی (حهیران) یک نهبوین بهشیعرێکی دوور لهو شیوازه تهقلیدییهی تا ئیستا تیدا بهکاربراهه، یان لانیکهم شیوازهحهیرانیک له ههر یهکێک له شیعره نوێیهکانی ئهم سهردهمهدا بهرجهسته بکری.. دهشتوانین ههمان نمونه بکهینه بهر (سیاچهمانه و ئهلاوهیسی و ئای ئای و خورشیدی و هۆرهو..و..و). ئهوهتا **مهقامبێژانی دهفهری گهرمیان، ئهوه به کارهسات دهبین که ههر شیعرێکی دیکه له دهرهوهی شیعرهکانی مهولهوی و شیوهزارهکانی لوری و ماچۆ، بکریته بهر مهقامی (ئهلاوهیسی)**، یان ههر مهقامیکی دیکه دهفهرهکه، ههر باسیکی لهم جۆرهش، به پیشیلکردنی پیرۆزییهکانی وهردهگرن.. رهنگه بههۆی تهراتیله ئایینییهکان که له کۆنهوه له مهقامهکاندا بهرجهسته کراون، ئهم پیرۆزییه وهرگیرایی و کاریگهریهکهشی تا ئیستا لهم وابستهبوونهدا هیشتهبێتهوه.. ئهوهتانی لهکه رکوک و دروست له تهکیی تاله بانیدا که به گهرهترین قوتابخانهی مهقام دهخوێنریتهوه، زۆرینهی شهوان، زیاتریش له شهوانی ههینیدا کۆری مهقام خوێندن دههێنریته جۆش، که تیدا تیکسته ئایینییهکان بهکار دهبن، لهپالیدا شیعره کلاسیکیهکانیش دهخوێنریته نۆ مهقامهکانهوه.. بهپیتی زانیاری منیش، لهسهرووی ۲۰۰ سال بهر له ئیستاوه تا ئهم دهمهش، لهیهک فۆرم و شیوازه مهقامهکان گوتراون و دهگوترینهوه، که لهمهیاندا ئاسانتر ههلوێستی مهقامبێژان دهبین که پێ لهسهر یهک شیوه وتن دادهگرن و ههر گۆرانکارییهکیش تیدا به پیشیلکردنی پیرۆزییهکان دهبین و به سووکایهتیکردن بههونهری مهقام و پیرۆزییهکانی وهردهگرن.. زۆرینهی ئهوانهی شارهزا و پسپۆری ئهم بوارهن، لهیهک شیوه گوتندا دهقیان گرتوه، ههر کهسیکیش بهئاسته لهو شیوه گوتنهی ئهوان بترازی، یاخود بیهوی جۆرێک له گۆران یان جوانکاریی تیدا بکات، ئهوان له رهتکردنهوهیاندا به پیشیلکردنی پیرۆزییهکانی مهقام تۆمهتباری دهکهن و پیدیان وایه لهبوارهکهدا ناشارهزایه، یاخود رهسه نایهتیان دهشیوین، ئاکامیش له پیرۆزییهکانی مهقام که مدهکه نهوه، که ئهمهش ریگرییه و دهبیته ئاستهنگ له بهردهم گهشهپێکردنی.

ئهدی ئهم وابستهبوونهیه بهپیرۆزییهکان وایکردوه هونهری مهقام له شوینه باوهکهی خۆیدا بچهقیته و گهشه نهکات.. له ئاکامیشدا گهنجانی لیبتارین، کاتیکیش گهنج ئامادهیی نهبیته شیوازه تهقلیدییهکهی ئهم هونهره ههرس بکات، لهگهڵیدا ریگهی نوێکردنهوه و گهشهپێکردنی لیبگیریت، ههقदार دهبیته خۆی لی دوور بخاتهوه و لی بسله میتهوه.. لیروهیه دیوی دووهمی ئاریشهکه دهست پیدهکات، که گهنج ئامادهیی ئهوهی

